

הרב ישראל אליהו

כולל אבי עזרי, תל ציון יצ"ו

זיהוי המין 'שבולת שועל'

הקדמה: שאלת זיהוי חמשת מיני דגן יש בה השלכות רבות לדינא. כגון: חמץ בפסח, אפיית מצה מהן, חיוב הפרשת חלה ועוד. והנה עד הדור האחרון היה מקובל כמעט בכל תפוצות ישראל ש'שבולת שועל' של חז"ל היא המכונה בלע"ז 'אבינה' או 'האבר', וזהו מה שאנו מכנים כיום 'שבולת שועל' (קוואקר - אוטס OATS בלע"ז). וחולי 'צליאק' רגילים לצאת ידי חובת אכילת מצה בליל פסח ממצות שבולת שועל. אך בדור האחרון פרסם פרו' יהודה פליקס ע"ה (אשר הי' שומר תורה ומצוות) שלדעתו זיהוי זה מוטעה, והשבולת שועל של חז"ל היא 'שעורה דו טורית', ולפי דבריו יוצא שמשבולת שועל דידן אין אפשרות לאפות מצות, ואין צורך להפריש ממנה חלה, ומותר לאכול קוואקר - אוטס בפסח, ועוד נפק"מ הלכתיות. ואולם רבים מגדולי ישראל מדור העבר ולהבלחט"א החיים אתנו לאוישו"ט התנגדו לדבריו, משום שאין לילך כנגד המסורת המקובלת בישראל מדורי דורות. היו גם כמה ת"ח שכתבו לפקפק בזיהוי הנהוג. מאמר זה עוסק בהתייחסות לעצם טענותיהם. את חלקם קיבצתי מכמה וכמה ספרים וסופרים אשר עסקו בנושא, וחלקם מדילי כפי הנלע"ד בס"ד.

דעת הראשונים ז"ל

בזיהוי שבולת שועל מצאנו כמה שיטות בראשונים: א'. רוב הראשונים כתבו (יובאו להלן) שהוא 'אבינה' או 'האבר', וזהו מה שאנו קוראים בזמנינו 'שבולת שועל' או קווקר.

ב'. הערוך (ערך 'שבל') כתב שני פירושים, והאחד כתב הוא שיגלא. (אשר לפי הזיהוי המקובל כיום הוא שיפון). וכן המאירי בריש חלה כתב ששבולת שועל הוא הנקרא שיגלי, [ואולם המאירי בפסחים ל"ה. כתב שהוא אבינה].

ג'. רבי שלמה ברבי נתן (בסידורו המיוסד עפ"י הגאונים, עמ' פ') כתב שהוא 'כאנת'. וזהו מה שמכונה בערבית 'כנית', והוא כנראה חימת האספלטא* (אשר לפי הזיהוי המקובל כיום הוא כוסמין).

ד'. ספר הניר (הלכות פסח) כתב: שבולת שועל ציוורא בלע"ז.

ה'. תלמיד הרשב"א (פסחים ל"ה) כתב: שבולת שועל זונ"ה.

ו'. להוסיף את פירוש רבינו נתן אב הישיבה (כלאים פ"א מ"א עמ' 31) שכתב: 'סנבלה אלתענב.. שזה (ש"ש) מחודד משני צדדים וזה (שעורה) מארבעה צדדים'. [ויש שהבינו מדבריו שהוא 'שעורה דו טורית', ויש שהבינו שהוא 'אבינה'. ראה בזה להלן].

א.. ראה בספר 'חמשת מיני דגן', עמ' 45.

וכנזכר לעיל, רוב מוחלט של הראשונים דור אחר דור, כתבו ששבולת שועל היא כפי שמקובל בזמנינו [שבולת שועל מתורגמת בלטינית: אוינה או וינה. באנגלית: אוטס. בגרמנית: האבער]. ואלו הם: רבינו גרשום מאור הגולה (נפטר בשנת ד'תשפ"ח) בפירושו למנחות (דף ע' ע'): כתב ששבולת שועל היא 'אבינא'. ואחריו רש"י בפסחים (ל"ה.) ובמנחות (ע' ע'): שהיא אוינ"א. ואחריו הערוך (ערוך 'שבל') כתב שני פירושים והשני הוא וינא. ואחריו במדרש שכל טוב (פרשת בא, פי"ב), חברו ר' מנחם ב"ר שלמה (איטליה, סביב שנת ד'תת"ק), כתב שהיא ווינ"א. וכן תלמיד הרמב"ן (פסחים ל"ה. ד"ה מתני' שאדם) כתב, 'שבולת שועל, אבינ"ה כונב של שועל'. ורבינו מנוח (הל' חמץ ומצה ריש פ"ה): ושבולת שועל ושיפון, אמר המפרש והם נקראים אוינא ושיגל. והמאירי (פסחים ל"ה.): ושבולת שועל הנקראת בלשון לע"ז אבינ"א. [ואולם בריש חלה כתב המאירי שהוא מין אחד של שעורים הנקרא בלשון לע"ז שיגל"י]. וכ"כ הריטב"א (פסחים ל"ה.) בשם הרי"ט. והרא"ש (כלאים א', א'). והאבודרהם (סדר ההגדה ופירושה). ורבינו ירוחם (נתיב ה' ח"ג דף מ"א). והר"ן (על הרי"ף פסחים ט'). וכן בספר אהל מועד (שער הפסח דרך ב' נתיב ה'), והר"י מלוניל (פסחים ל"ה.) והוסיפו שנקרא כן מפני ששיבולת שלה היא כונב שועל. וכ"כ הנמוקי יוסף (פסחים ל"ה.). והגהות אשר"י (סימן מ"ד). ובמנהגי מהר"ש מנוישטט רבו של המהרי"ל. ותלמידו אחריו המהרי"ל (בריש הל' אפיית המצות) כתב 'שיבולת שועל פירוש האבר'. ותלמיד תרומת הדשן בספרו לקט יושר (ח"א, אור"ח, עמוד ע"ד ענין ג', וכן בעמוד צ"ז ענין א'), כתב 'שיבולת שועל שקורין העברין'.

והנה רב שרירא גאון (תשובות הגאונים אסף, ירושלים תש"ב, עמ' 179) והרמב"ם (פיה"מ לכלאים פ"א מ"א) כתבו שהיא מה שקורין בערבית 'סנבל אלתעלב', והיא 'שעורת הבר'. אולם לא נתבאר בדבריהם אם זהו פירוש מילולי (סנבל אלתעלב – שבולת שועל) או שישנו מין כזה הנקרא סנבל אלתעלב. ומ"מ רע"ב (ריש כלאים) ג"כ כתב כדברי הרמב"ם שהיא השעורה המדברית, ואולם הוסיף שנקראת בלע"ז אוינה.

גם האחרונים, מפרשי הירושלמי כתבו כן. קרבן העדה (פסחים פ"ב) כתב, ובשבולת שועל הבי"ר. וכן הפני משה (פסחים פ"ב) כתב, ושיבולת שועל איווינ"א, [וכפל דבריו בכלאים (א', א') ובחלה (א', א')]. וכן כתבו עוד הרבה אחרונים עד לזמנינו ממש, וכמ"ש המשנ"ב (סי' תנ"ג שעה"צ ס"ק ג').

דברי המערערים

א'. הגר"י זליכה (שו"ת תפארת יוסף, סימנים ק'-ק"א) כתב שיש לחוש לחומרא לשאר שיטות הראשונים, ולא להפריש חלה בברכה מעיסת שבולת שועל, ולא לברך עליו מזונות. ואף שרוב הראשונים סוברים שהשבולת שועל דידן הוא השבולת שועל דחו"ל, מ"מ עבדינן

ב.. ראה בקובץ ישורון (ו' עמ' ג'), שהתברר שהיה מכונה בכמה כינויים: ריב"א מנרבונדה; רבי יצחק קרקושה; תלמיד הרמב"ן.

ג.. ראה בפירוש רבינו אליהו מלונדרי"ש לפסחים (דף קט"ז.), דבלשון ערבי 'סנבל' דומה לזנבות שבולים ונמצא אצל הבשמים. ונותנים אותו בחרוסת לפסח.

סב"ל אף נגד רוב הראשונים. ואין למעון ולומר שמ"מ המנהג כך, וקי"ל דלא עבדינן סב"ל במקום מנהג, זה אינו דלא מצאנו בספרים שהעידו על מנהג כזה. ואף אם נמצא מקום שנהגו כן, אינו מלמד שכן היה המנהג הקדום, ואפשר לומר שמה שנהגו כן הוא מחוסר ידיעה שיש בזה מחלוקת ראשונים, ורק בזמן האחרון ממש התחילו לאפות לחם שבולת שועל. ועל כן יש לחוש לחומרא ולהפריש ממנו חלה בלי ברכה, ולגבי מצה לחוש שמא אינה מחמשת מיני דגן, עכת"ד.

ובמחכ"ת מה שכתב שלא נהגו לצרוך שבולת שועל ועל כן אין בזה מנהג, הנה ז"ל הגהות מיימוניות בדין חדש (הל' מאכלות אסורות פ"י אות ג'), ובנורמנדי"א רובן זורעים שבולת שועל אחר הפסח ואעפ"כ כיון שאין דלתות מדינה נעולות ויכול לבא שם מצרפת שרובן זורעין קודם הפסח מותר, עכ"ל. וכ"כ הרמ"א (יו"ד סי' רצ"ג), דבמיני תבואה שזורעים ודאי לאחר פסח, כגון במקצת מדינות שזורעין שבולת שועל לאחר פסח, או יש לו להחמיר אחר הקציר אם לא שאין דלתות המדינה נעולות, ע"כ. וכן לענין חמץ כתב בלקט יושר (ח"א או"ח עמוד ע"ד ענין ג') שרבו בעל תה"ד תרגם את חמשת מיני דגן ואמר וייין, דינקיל, גערשטין, האברן, קורן. אבל אורז וכל מיני קמניות אין בהן חמץ, ואפילו אם יודע שבאו מים על האורז או על הקמניות מותר להשהות בביתו, ע"כ. הרי שפסק למעשה אף לקולא, שרק אלו המינים אסורים ושאר המינים מותרים. וכדבריו כתב החיי אדם (חלק ב'-ג', כלל קכ"ו) שאותם גריסי שבולת שועל שידוע שצריך לבשל אותם הוא חמץ גמור, והאוכל מהם כזית חייב כרת, מה שאין כן כל מיני קמניות אינם באים לידי חימוץ אלא לידי סירחון. וכן לענין ברכות כתב הגר"ז (סדר ברכת הנהנין פ"ז) שהעושין תבשיל משעורים או שבולת שועל שקורין גרי"ץ (כך שמו של התבשיל), אין המרק נפטר בברכת התבשיל שאינו טפל אליו כלל כיון שעיקר הבישול בשביל המרק. ומ"מ ראוי לברך תחלה על המרק ולשתות ממנו בפני עצמו מעט ואחר כך יברך על התבשיל בורא מיני מזונות, עכ"ד. הרי שפסק שיש לברך עליו במ"מ, ולא חשש לסב"ל. וגם ניכר מכל סגנון הדברים ששבולת שועל היה מצוי אצלם. וכל המרבה למשמש בספרי רבותינו יראה שנהגו לאכול שבולת שועל, וגם נהגו בו בתורת ודאי ככל מיני דגן. וא"כ באנו שוב לכלל דלא עבדינן סב"ל במקום מנהג.

ב'. וזה לשון רבינו נתן אב הישיבה (בפירושו לכלאים, עמ' 31), 'סנבלה אלתענב .. שזה (ש"ש) מחודד משני צדדים וזה (שעורה) מארבעה צדדים'. והבין מדבריו יהודה פליקס (מנחה לאי"ש עמ' 177, ובעוד מקומות) שכוונתו לשעורה הדרו טורית ששיבולתה עשויה כמין סרגל, לעומת השעורה הרב טורית שהשיבולת מחודדת מארבע צדדיה.

ואולם אף אם כך היא כוונתו, מ"מ יש לנו לילך אחר רוב ככל הראשונים ולא כדעה יחידאה. ובפרט שיש שביארו בדבריו שכוונתו לאוינה, ומה שכתב ששבולת שועל מחודדת משני צדדים כוונתו לגרגירים ולא לשיבולים, כלומר שגרגיר השעורה מחודד מארבעת צדדיו ואילו גרגיר האוינה מחודד רק בראשו ובבסיסו (מרדכי כסלו, מנחה לאי"ש עמ' 165). ועוד יש שביארו שכוונתו לאוינה והיינו משום שיש לה שני חודים (מלענים), לעומת המלענים היוצאים מן השעורה מכל צדדיה. וכפי שביאר הרע"ב. (זהר עמר, חמשת מיני דגן עמ' 63).

ג'. עוד הביא פליקס ראייה (בספרו 'כלאי זרעים והרכבה', עמ' 24) מדברי הירושלמי (חלה א'): "שורה זו שבולת שועל, ולמה נקראת שמה שורה, שהיא עשויה כשורה". ומען שזוהי ראייה ש'אוינה' אינה שבולת שועל, שהרי לצמח זה מכבד זרעים כמין משולש. ע"כ.

אולם ראינו שמדרש שכל טוב (פרשת בא, פרק י"ב) והמאירי (פסחים ל"ה). והאבודרהם (שער א', ברכת הלחם) והר"ן (על הרי"ף פסחים ט'): הביאו את דברי הירושלמי הללו ששבולת שועל עשויה כשורה, ומאידך הם עצמם כתבו (הובאו דבריהם לעיל) ששבולת שועל היא אוינה. הרי שכל אלו הראשונים לא ראו כלל סתירה בין הדברים, ועל כרחנו שאין סתירה.

ואפשר לומר דהטעם לכך עפ"י מ"ש הפני משה בריש חלה שביאר את דברי הירושלמי שהיא עשויה כשורה, 'על שם שהיא עשויה כשורה, שהשבולת מצד אחד הוא, כשורה זו', ונראית כוונתו דהיינו כעין שורה שכותבין בסת"ם, שכל האותיות תלויין מצד אחד של השורה, וכן הוא באוינה שכל הגרגרים תלויים ויורדים מן הגבעול, (וכן דעת הפני משה שאוינה היא הש"ש וכנזכר לעיל). ועוד אפשר שהם יבארו בירושלמי, ש'שורה' הכוונה לשתי השערות היוצאות ממנה כשורה, א"נ שהגרעין עצמו ארוך יחסית לשאר מיני דגן, והרי הוא כשורה שיש בה אורך, וכפי שפירש השדה יהושע, הביאו הגר"י אפרתי במאמרו בענין ש"ש (קובץ הליכות שדה 57, שבט תשמ"ט, עמ' 13. ועיין שם לביאור נוסף בירושלמי).

ד'. עוד טען פליקס (כלאי זרעים והרכבה, עמ' 26) שבשנים קדמוניות לא גידלו בארץ ישראל 'אוינה', ועל כן לא יתכן שהיא השבולת שועל.

ואולם אף לו יהי כדבריו, ומה בכך, דהלא מה שחמשת המינים הם לבדם מחמיצים, אמנם אין זה משום הלכה למשה מסיני, אולם מאידך גם אין זה משום שכך היה מקובל בזמנם ובמקומם, אלא היינו משום שחז"ל חקרו ובדקו את כל המינים ומצאו שחמשת מיני דגן הם לבדם מחמיצים, וכן איתא בירושלמי (ריש חלה) 'בדקו ומצאו שאין לך בא לידי מצה וחמץ אלא חמשת המינים בלבד', ומשמע שחיפשו בכל העולם, והיו חייבים לשלוח שליחים לכל העולם על מנת לבדוק איזה מין מגיע לידי חימוץ, ואירופה

ד.. ואילו היה מחמת הלל"מ, לא הוו פליגי ריב"נ ורבנן לגבי אורז. שהרי כתב הרמב"ם בהקדמתו לפיה"מ, שכל דבר שאמרנו בהלל"מ לא יפול בו מחלוקת. (הערת הגר"צ אבא שאול זצ"ל בהקלטת שיעור).

ה.. ואין להקשות מדברי הטור שכתב (או"ח סי' ר"ח), דעל חמשת מיני דגן שהן חטים ושעורין וכוסמין ושבולת שועל ושיפון שהן חשובין שנשתבחה בהן ארץ ישראל שכוסמין הן מין חטים ושבולת שועל ושיפון הן מיני שעורים אם עשה מהם פת מברך עליהם המוציא, ע"כ, ולכא' משמע שכל חמשת המינים גדלו בא"י. זה אינו, דכוונת חז"ל במ"ש 'שנשתבחו בהם ארץ ישראל' היינו שאם ראינו שהקב"ה שיבח את א"י בכך שגדלים בה חטה ושעורה, אות הוא שמינים אלו חשובים. וכוונת הטור היא שכיון שכוסמין וש"ש ושיפון הם ממשפחת החיטים והשעורים, הרי אף הם חשובים, ולא מוכרח כלל שגדלו בא"י.

ו.. והיו שהקשו אמאי כתבה המשנה שבולת שועל גבי איסור כלאים, והלא בזמנם לא זרעו שבולת שועל בא"י ודין כלאים הוא רק בא"י. אולם הדבר פשוט שבכל זאת חז"ל טרחו ובדקו בכל העולם,

בכלל (ובאירופה ישנם עדויות שגידלו בזמן המשנה אוינה¹), [ואף מצאנו לכמה תנאים שהגיעו בעצמם לאירופה, כדאיתא במס' מעילה (דף י"ז) שרשב"י הלך לרומי לבטל כמה גזירות², והיו עמו רבי מתיא בן חרש ור"א ב"ר יוסי]. זאת ועוד, אף אם לא גידלו אוינה בכוונה תחילה, מכל מקום הדבר מוסכם שגדלה אף בארץ ישראל פה ושם, ועל כן נדרשו אליה חז"ל האם היא מגיעה לכדי חימוץ, שמא ירצה מאן דהו לעשות ממנה לחם³. בנוסף יש לזכור שישנם כמה זנים של שכולת שועל הגדלים בא"י בשטחים נרחבים ביותר, אלא שגרגריהם נושרים מיד עם הבשלתם (מיני בר), ואף עליהם חז"ל היו צריכים לתת את דעתם, וכשם שבדקו את כל המינים שבעולם, הדבר ברור שגזקו אף מין זה.

והוסיף פליקס השערה (מנחה לאי"ש עמ' 177), שמהגיעו רבותינו הראשונים לאירופה מצאו בה גידולים אשר לגביהם לא היתה להם מסורת אם הם מחמשת מיני הדגן, אמנם לגבי חיטה ושעורה וכוסמת לא היו להם ספיקות, אך את שכולת שועל ושיפון הם זיהו עם מיני דגן מקומיים. ואמנם כיון שלא היו בטוחים בזיהויים, ושמא מינים אחרים הם הש"ש ושיפון, על כן אסרו בפסח את כל שאר הקטניות, ע"כ. אולם השערות מעין אלו אין מקומן בביהמ"ד כלל. והמעין בדברי הראשונים יראה שלא הזכירו טעם זה לגבי איסור קטניות, וכיצד אפשר לחדש טעם מדעתינו ולומר שהוא הטעם האמיתי. זאת ועוד, אם לא היו בטוחים בזיהוי חמשת המינים, כיצד התירו לעשות מהם מצה בפסח. ופשוט.

ה'. טענה נוספת העלה הרב שרגא קרייזלר (קובץ שערי ציון, היו"ל ע"י כולל אמרי יושר תורת כהנים, אלול תשמ"ח) על ידי בדיקת החמצה, שבדק עיסת חיטה ועיסה מקמח קווקר, והנה קמח החיטה החמיץ ואילו קמח הקווקר לא החמיץ בכלל, אלא לאחר זמן העלה עובש כמו שקורה לעיסת אורז.

למענה זו התייחס הגר"י אפרתי במאמרו (קובץ הליכות שדה 57, שבט תשמ"ט, עמ' 14): ראשית, לא ניתן לדחות קבלה הלכתית על סמך בדיקה שכזו. שנית, נערכה בדיקה מדעית ע"י ד"ר משה זקס, והתוצאה היתה כי ההחמצה והתפיחה היו ממש דומים לזו של החיטה (ראה שם בעמ' 16 את הטבלה שערכה השוואה בין חיטה-שעורה-ש"ש-אורז).

שמא ביום מן הימים יבואו לגדל אף בא"י. ועוד, דאף בזמנם איכא נפק"מ לגבי מצה, וברכת המוציא, וחלה – באם הביאו את הקמח לא"י. (ובדרך אגב המשיכה המשנה לדון מה הדין לגבי כלאים ותרומה, אשר שייכים רק בא"י, או שמא במשך הדורות יתחילו לזרוע שכולת שועל בא"י, וכו"ל).

ז. זהר עמר (חמשת מיני דגן, עמ' 65 ובהערות שם) ומרדכי כסלו (מנחה לאי"ש, עמ' 162–161) הביאו מקורות לכך שגידלו באירופה אוינה בתקופת המשנה.

ח. ואף שהאלשיך (שה"ש פ"ז פ"ו) כתב שישנה עיר הקרובה לצפורי וג"כ שמיה 'רומי', ועפ"ז ביאר כמה מקומות בתלמוד. מ"מ מעשה זה דרשב"י היה ברומי שבחור"ל, ראה בפירוש רש"י שעל העין יעקב (מעילה י"ז, ד"ה עיקם), שהוצרכו להפליג עבור זה בספינה.

ט. ואם כיום יחליטו לגדל סוג דגן אשר בזמן חז"ל לא היו רגילים לגדל ממנו שדות, וכי יעלה על הדעת לחוש שמא גם הוא מחמיץ? וא"כ שמא יהיו ששת מיני דגן? אלא הדבר ברור שחז"ל בדקו את כל המינים האפשריים, ולא מצאו אלא חמשה מינים בלבד אשר יכולים להגיע לידי חימוץ.

ו'. בשו"ת רד"ל (לג"ר דוד לוריא, תשובה ו') הביא את פירוש רש"י (פסחים ל"ה). שכתב: שבולת שועל, שיכולת שלה עשוי כזנב שועל, ע"כ. ומזה כתב להוכיח דקרב לודאי שאינו האב"ר, דדבר ידוע הוא שהאב"ר אינו כזנב שועל, שאין לו שבולת כלל, רק כל גרעין גדל בפני עצמו, עכ"ד. והעתיקו גם בשו"ת יד חנוך (רבי חנוך העניך מסאסוב, סי' כ"ב). אולם במחכ"ת, רש"י כותב שם להדיא בתחילת דבריו ששבולת שועל היא אוינ"א, ואוינא והאבר חד הם. ובאשר להערתו שאינה כזנב שועל, י"ל שכל גרעין וגרעין נראה כזנב שועל, או שבהצטרף כל הגרעינים יחדיו על הגבעול הרי הם נראים כזנב שועל.

דעת אחרוני זמנינו

ודעת רוב אחרוני זמנינו שאין לשנות כלל מהמסורת בענין השבולת שועל:

כן העידו על הרי"ד הלוי סולובייצ'יק שכשהראו לו שהמורגל בפי העם טעות הוא, השליך את הספר מידיו על השלחן בקפידא, ואמר שלא ניתן להיאמר דבר שכזה, אלא זיהוי המינים תלוי במסורת של כלל ישראל, ולא מהני לזה אף לא הוכחות מדעיות (ספר מפניני הרב, עמ' נ"ז). [וכ"ש בנדרון דידן שאין זה בגדר 'הוכחות' אלא 'השערות' גרידא, שענו אף עליהן].

וכן העידו בשמו של הגר"מ פיינשטיין, שאפילו יביאו עוד אלף ראיות לכך, לא יוכלו לשנות את המקובל בכלל ישראל. (קובץ הליכות שדה 57, עמ' 15).

וכן דעת הגרשז"א, שאין אנו שומעים לפרו' פליקס (שהוא שומר מצוות) ששבולת שועל הוא לא מה שקוראים העולם. ומברכים על שבולת שועל מזונות. (כן כתב במכתב, והובא ברבבות אפרים ח"ז סי' שצ"א).

וכן הביאו בשמו של הגר"ש אלישיב, שהמין הקרוי בזמנינו שבולת שועל, קוואקר - אוטם, היא שבולת שועל שבתורה לגבי חמץ, חלה, חדש, ברכת הנהנין וכלאים. וכל המפקפק בדבר אינו אלא מן המתמידים. (קובץ הליכות שדה 57, עמ' 15).

וכן כתבו בשמו של הגר"ע יוסף, שאין שום פקפוק בזהותו של השבולת שועל של זמנינו, ומברכים על מצות אלו המוציא, על אכילת מצה וברכת המזון. (נשמת אברהם ח"א עמ' תרכ"ב).

ואמנם הגר"י זליכה בספרו תפארת יוסף (סימנים ק"ק"א) כתב לחוש לחומרא ששבולת שועל הוא השעורה הדו טורית, וכתב שכן הסכים עמו הגר"ש וואזנר. אולם הדבר צ"ע אם נשאר בדעתו זו, דבשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' קי"ז) כתב הגר"ש וואזנר הדרכה לעשיית מצות משבולת שועל הרגילה בימינו (כדמוכח מתהליך עשייתה כפי שכתב שם), ולא העיר כלל שיש לחוש שמא אינה השבולת שועל דמתניתין, וגם הוסיף שם בסוף התשובה שבהיות וקולין את השבולת שועל, וא"כ הוי קמח קליות, מ"מ יש כמה צירופים לסמוך עליהם, וסיים דאמנם כדי לצאת גם ידי ספק זה, אדם אחר יברך על אכילת מצה והוא יאכל המצות. ולא הזכיר כלל שיש לחוש גם משום שאפשר שאינה שבולת שועל דמתניתין.

ועוד כתב שם הגר"י זליכה בתפארת יוסף, שאף שבשו"ת אור לציון (ח"כ פמ"ו המ"ג) כתב שעל גרנולה יש לברך בורא מיני מזונות, מ"מ אח"כ דיבר בענין זה בע"פ עם הגרב"צ אבא שאול, ואמר לו הגרב"צ שכל מה שכתב זהו מתוך הנחה ששבולת שועל דמתניתין הוא הצמח הנקרא היום שבולת שועל, ברם אם יש בזה מחלוקת ראשונים א"כ הדרין לכללא דסב"ל, ושיש לדון בזה אם באמת המנהג הקדום היה ששבולת שועל של זמנינו הוא השבולת שועל דמתניתין, וביקש הגרב"צ שישלח לו את הפסק שכתב בענין זה ע"מ לעיין בו. ולאחר זמן שמע מבנו הג"ר אליהו א"ש, שאביו שמח שלא קבע מסמרות להכריע בדבר, אלא רק הצביע שיש בזה מחלוקת ראשונים, ושנתן עצה לצאת מן המחלוקת, עכת"ד. אולם כבר השבנו לעיל על טענת המנהג, והוכח שכן נהגו עוד מימות הראשונים, וא"כ אף הגרב"צ אבא שאול הוא איש שלומינו.

והגר"מ שטרנבוך בתחילה כתב (תשובות והנהגות ח"א סי' ש"ב) שיש שרצו לערער על זיהוי השבולת שועל המקובלת מדורי דורות, ולשיטתם יש לחפש עבור אכילת מצה מינים אחרים למי שאינו יכול לאכול חטים. ומשמע שהראה להם פנים. אולם אח"כ חזר בו (בתשובות והנהגות ח"ה סי' ק"ל) וז"ל, ומה שבזמן האחרון מפקפקים המדענים אם חז"ל נתכוונו לשבולת שועל שלנו, המעיין יראה שאין בדבריהם יסוד, וכל כוונתם לפקפק במקובל בישראל מדור דור, עכ"ל.

למסקנה: נראה שאין לזוז ממה שכתבו רוב ככל הראשונים והאחרונים, וממה שנהגו בזיהוי זה, וניתן לאפות מצות משבולת שועל לחולי צליאק, ולצאת בהן יד"ח אכילת מצה.

